

УДК 811.161.3'255.4:811.112.2

Вобразныя лакунарныя адзінкі ў раманах Івана Мележа “Людзі на балоце”, “Завеі, снежань” і асаблівасці іх элімінацыі ў перакладзе на нямецкую мову

Старасціна Ганна Міхайлаўна

старшы выкладчык кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі
Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова
(г. Магілёў, Беларусь)
starostina@msu.by

Ключавыя словы: пераклад, эквівалентнасць, вобразная лакунарная адзінка, лакуна.

Key words: translation, equivalence, figurative lacunar unit, lacuna.

У артыкуле даследуецца з’ява вобразнай лакунарнасці адносна нямецкай мовы. Разглядаюцца лакунарныя эпітэты, метафары і фразеалагізмы, вылучаныя з раманаў Івана Мележа “Людзі на балоце”, “Завеі, снежань”, і іх карэляты ў нямецкай мове.

The article analyzes figurative lacunas with regard to the German language. In the basis of research work is an actual material, which was extracted from the novels written by I. Melesh «People of the Marsh», «Blizzards. December» and their translations to the German language. The article deals with the lacunar epithets, idioms and metaphors.

Сродкі мастацкай вобразнасці шырока ўжываюцца ў творах Івана Мележа і з’яўляюцца выразнікамі аўтарскага светабачання. Аўтарскія метафара і эпітэт характарызуюцца арыгінальнасцю, навізнай, цеснай сувяззю з кантэкстам, таму часта з’яўляюцца лакунарнымі адносна нямецкай мовы.

З’ява лакунарнасці апісваецца ў працах Г. В. Быкавай, І. А. Стэрніна, В. Л. Мураўёва, І. Р. Шкрабы, І. С. Роўды і інш., у якіх раскрываецца сутнасць гэтай катэгорыі, аднак не вырашаецца праблема вызначэння паняцця “лакуна”, не падаецца іх класіфікацыя [7; 11; 12, 13]. Мы лічым мэтазгодным вылучаць у якасці галоўных кампанентаў названай катэгорыі **лакунарныя адзінкі і лакуны** (як іх нулявыя карэляты) [1, с. 22]. Лакунарныя адзінкі, як нацыянальна спецыфічныя элементы культуры, не маюць раўназначнага адпаведніка ў суадноснай мове і фіксуюць тое, што важна для носбітаў адной мовы і не адзначаецца іншымі. У сувязі з гэтым лакунарныя адзінкі і лакуны магчыма вылучыць толькі ў межах дадзенай пары моў. “Колькасць лакун і структура іх запаўняльнікаў будзе залежыць ад таго, якія канкрэтна мовы параўноўваюцца” [6, с. 34].

Беларускія вобразныя лексічныя адзінкі змяшчаюць у сваім складзе акрамя сігніфікатыўна-дэнататыўнага кампанента лексічнага значэння яшчэ і вобразны макракампанент канатацыі, што з'яўляецца прычынай іх лакунарнасці [8; 9; 10].

Адсутнасць у нямецкай мове пастаяннага раўназначнага эквівалента беларускамоўнай вобразнай лексемы не азначае, што яе значэнне не можа быць перададзена пры перакладзе [14;15].

Супастаўленне вобразных адзінак арыгінала і іх адпаведнікаў у перакладзе на нямецкую мову паказаў, што карэлятамі вобразных лакунарных адзінак беларускай мовы часта з'яўляюцца стылістычна-нейтральныя лексічныя адзінкі з прамым значэннем, напрыклад: *З балота, з поўначы, густа ішоў вецер, халодны, сіверны* [4, с. 42]. // *Vom Moor her, von Norden, wehte ein eiskalter Wind* [5, с. 39]. Дзеяслоў *ісці* звычайна адносіцца да суб'ектаў, якія абазначаюць жывую істоту. Пры спалучэнні названага дзеяслова з назоўнікам *вецер* ствараецца метафара, якая ўжываецца ў непаўторным, свежым значэнні. У перакладзе дзеяслоў *wehen* ('дзьмуць') ужываецца з прамым значэннем, што прыводзіць да вобразных страт.

Або: *З-за чэзлага алешніку выглянула вольная, з рэдкімі купамі кустоў прагаліна, чубы чароту* [2, с. 355]. // *Hinter dem kahlen Erlengeholz schaute eine Waldlichtung mit spärlichen Sträuchern hervor, dahinter war Schilf* [3, с. 466]. Вобразны кампанент генітыўнай метафары арыгінала *чубы* ў перакладзе апускаецца, перадаецца толькі назоўнік з прамым значэннем *чарот / das Schilf* ('чарот'), што прыводзіць да разбурэння метафары і страты вобразнасці.

Карэлятамі метафарычных эпітэтаў у шматлікіх выпадках з'яўляюцца іх сэнсавыя адпаведнікі, тоесныя паводле прамога, аднак адрозныя паводле пераносна-вобразнага значэння, напрыклад: *Месца было глухое, хоць бы след дзе тпаніўся* [2, с. 357]. // *Der Ort war öde, keine Menschenspur* [3, с. 469]. Параўн.: бел. *глухі* ('ціхі, які знаходзіцца ў глушы; пустынный') – ням. *öde* ('пустэльны, незаселены'). Эпітэты абедзвюх моў маюць аднолькавую семантыку, аднак, калі беларускамоўны ўжываецца з пераносным значэннем, то нямецкамоўны – з прамым.

Або: *Неўзабаве ўехалі ў лес, невялічкі і голы, але цудоўна прыгожы нават у гэтую пару: нібы спрачаючыся адзін з адным, уздымалі высока ў неба, магутна раскідвалі ў бакі крывое голле асілкі-дубы і вязы* [2, с. 261]. // *Bald umgab sie wieder Wald. Er war kahl und nicht allzu groß, sah aber auch um diese Jahreszeit noch herrlich aus: Als stritten die mächtigen Eichen und Ulmen miteinander, reckten sie die kräftigen, verschlungenen Äste gegeneinander und himmelwärts* [3, с. 342]. Беларускамоўны эпітэт-прыдатак замяняецца ў перакладзе эпітэтам-прыметнікам *mächtig* ('магутны, моцны'). Такая замена прыводзіць да частковай страты вобразнасці і экспрэсіўнасці мастацкага азначэння арыгінала.

Шматлікія фразеалагізмы беларускай мовы з'яўляюцца вобразнымі. У аснове фарміравання іх значэння ляжыць унутраная форма, якая ўяўляе сабой вобраз сітуацыі рэальнага свету, адлюстраваны ў моўнай (фразеалагічнай) карціне свету.

Лакунарнымі адносна нямецкай мовы з'яўляюцца такія ФА, характэрнай рысай якіх з'яўляецца вобразна-сітуацыйная матываванасць, звязаная са светабачаннем носбітаў мовы, напрыклад: “*От жа дзікасць! – злаваў Міканор. – **Зубы** заўтра не адзін **на паліцу пакладзе**, а – не думае, не беражэцца! Усё пад нож пусціць гатоў для дурнога свята!..*” [2, с. 172]. // *Was für eine Unsitte! grübelte Mikanor erbost. Morgen werden die meisten **am Hungertuch nagen**, aber heute denkt keiner daran, zu sparen! Für dieses blöde Fest sind sie bereit, alles ans Messer zu liefern!* [3, с. 123]. Параўн.: бел. *пакласці зубы на паліцу* (разм. ‘жывучы ў нястачы, пастаянна недаядаць, галадаць’) – ням. *am Hungertuche nagen* (разм. ‘галадаць’, дасл.: ‘грызці галодную хусцінку’).

Або: *І хоць Хоня сам прызнаўся з нейкім вясёлым, адчайным шкадаваннем, што душа Хадоські не ляжыць да яго і “нічога людскага” ў іх, відаць, не выйдзе, Міканор, пэўна, усё ж не **стаў** бы **на дарозе таварышу*** [2, с. 155]. // *Und obwohl Chonja ihm mit scherzhaftkläglichem Miene gestanden hatte, daß Chadoskas Herz nicht ihm entgegenschlage und aus der Sache nichts “Gescheites” würde, wollte Mikanor seinem Freund nicht **ins Gehege kommen*** [3, с. 201]. Параўн.: бел. *стаяць на дарозе* (разм. ‘знарок перашкаджаць каму-н.’) – ням. *j-m ins Gehege kommen* (разм. ‘перашкаджаць каму-н.’, дасл.: ‘лезці ў чый-н. агарод’).

Як бачна з прыведзеных прыкладаў, унутраная форма сэнсавых адпаведнікаў не супадае.

У выніку даследавання мы прыйшлі да высновы, што карэлятамі вобразных беларускамоўных лакунарных адзінак з'яўляюцца ў перакладзе лексічныя адзінкі з прамым значэннем або іншай унутранай формай. Элімінацыя вобразных сродкаў ва ўсіх без выключэння выпадках лічыцца неапраўданай.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Байрамова, Л. К. Лингвистические лакунарные единицы и лакуны / Л. К. Байрамова // Вестник Челябинского гос. ун-та. Вып. 58. Филология. Искусствоведение. – 2011. – № 25 (240). – С. 22–28.

2. Мележ, І. Збор твораў : у 10 т. / І. Мележ. – Мінск : Маст. літ., 1983. – Т. 5 : Людзі на балоце : Раман з «Палескай хронікі». – 415 с.

3. Melesh, I. Menschen im Sumpf / I. Melesh. – Berlin : Verlag Volk und Welt, 1974. – 519 с.

4. Мележ, І. Збор твораў : у 10 т. / І. Мележ. – Мінск : Маст. літ., 1983. – Т. 7: Завеі, снежань: Раман з «Палескай хронікі». – 558 с.

5. Melesh, I. Dezember, Stürme / I. Melesh // Sowjetliteratur. – 1981. – № 2. – С.10 – 99.

6. Роўда І. С. Лексічныя лакуны беларускай мовы / І. С. Роўда // Роднае слова. – 1993. – № 10. – С. 34–38.

7. Старасціна, Г. М. Беларуская безэквівалентная лексіка і лакуны ў дачыненні да нямецкай мовы (на матэрыяле раманаў І. Мележа «Людзі на балоце», «Завеі, снежань») / Г. М. Старасціна // Веснік ГрДУ імя Янкі Купалы. Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. – 2007. – № 4. – С. 22–25.

8. Старасціна, Г. М. Стылістычна маркіраваныя і мадыфікаваныя фразеалагізмы ў раманах І. Мележа «Людзі на балоце», «Завеі, снежань» і іх пераклад на нямецкую мову / Г. М. Старасціна // Весці БДПУ. Серыя 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2007. – № 3. – С. 80–84.

9. Старасціна, Г. М. Пераклад стылістычна маркіраванай лексікі з раманаў І. Мележа «Людзі на балоце», «Завеі, снежань» на нямецкую мову // Веснік МДУ імя А. А. Куляшова. – 2008. – № 2–3. – С. 115–121.

10. Старасціна, Г. М. Эпітэты ў раманах І. Мележа «Людзі на балоце», «Завеі, снежань» і іх пераклад на нямецкую мову // Известия Гомельского гос. ун-та имени Ф. Скорины. – 2009. – № 1. – С. 70–77.

11. Старасціна, Г. М. Мастацкі пераклад: лінгвістычны аспект : дапам. / Г. М. Старасціна. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2009. – 76 с.

12. Старасціна, Г. М. Праблема перакладальнасці і эквівалентнасці ў тэорыі перакладу / Г. М. Старасціна // Актуальныя праблемы філалогіі і метадыкі выкладання філалагічных дысцыплін : зб. навук. арт. / пад. агул. рэд. А. М. Макарэвіча. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2015. – С. 264–267.

13. Старасціна, Г. М. Станаўленне лінгвістычнай тэорыі перакладу і яе адлюстраванне ў працах расійскіх і замежных даследчыкаў / Г. М. Старасціна // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – С. 203–208.

14. Старасціна, Г. М. Фразеалагізмы з кампанентам *душа* ў аспекце лакунарнасці (на матэрыяле рамана Івана Мележа “Людзі на балоце” і яго перакладу на нямецкую мову) / Г. М. Старасціна // Теоретические и практические предпосылки подготовки полилингвальных специалистов в вузе : материалы IV Междунар. науч.-практ. онлайн-семинара (вебинара), Могилев, 30 марта 2018 г. / ред. совет: Л. Т. Килевая [и др.]. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. – С. 87–90.

15. Старасціна, Г. М. Міжмоўныя трансфармацыі ў працэсе мастацкага перакладу (на матэрыяле раманаў “Палеская хроніка” Івана Мележа) / Г. М. Старасціна // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – V : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. – С. 192–196.